

УДК 338.43.01-043.2:332.122

DOI: 10.24144/2078-1431.2023.2(31).215–225

Андрій Поліщук,
аспірант кафедри економіки і підприємництва
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО СУТНІСНОГО РОЗУМІННЯ СІЛЬСЬКОГО РОЗВИТКУ

У статті узагальнено науково-теоретичні та методичні підходи до сутнісного розуміння сільського розвитку та його взаємозв'язку з поняттям «розвиток сільських територій». Здійснено системний аналіз та класифікацію існуючих визначень категорій «сільський розвиток» та «сільські території», виокремлено відмінності між досліджуваними поняттями.

Ключові слова: сільський розвиток, сільські території, сільська місцевість, порівняльна характеристика, науково-теоретичні підходи.

The article provides a reasoned and generalized overview of scientific and theoretical approaches to the essential understanding of rural development and its correlation with the concept of «development of rural areas». A systematic analysis and classification of existing definitions of «rural development» and «rural areas» are conducted, highlighting the distinctions between the investigated concepts.

Key words: rural development, rural areas, comparative analysis, scientific-theoretical approaches.

Постановка проблеми. Сільські території в наш час характеризуються низьким рівнем соціально-економічного розвитку. Це обумовлено тим, що сільське господарство є основною нішою зайнятості сільського населення. Названа галузь відзначається сезонністю виробництва, високим рівнем безробіття, несприятливою демографічною ситуацією, значним рівнем міграції сільського населення та недостатньою доступністю медичних, освітніх закладів та соціально-культурного простору в цілому. Порівняно з іншими країнами ЄС, де політика розвитку сільських територій активно вдосконалюється, в Україні адаптована до світових стандартів модель сільського розвитку знаходиться на етапі формування. Сільський розвиток є складовою єдиної системи державотворення, тому інноваційна концепція розвитку села є необхідною для розвитку сільських територій, з якими питання продовольчого забезпечення населення України безпосередньо пов'язані.

Таким чином, проблеми вивчення особливостей сільського розвитку в Україні є вкрай актуальними і знаходяться в центрі уваги наукової громадськості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Основи розвитку сільської місцевості, сільських територій та й сільського розвитку загалом в умовах ринкового господарювання обґрунтовано у методико-прикладних напра-

цюваннях вітчизняних вчених-економістів, економістів-аграрників та лісівників. Серед них М. П. Талавири [1-2], Р. Я. Корінець [3], П. Т. Саблук [4], В. В. Юрчишин [5], О. І. Павлов [6, 8], В. М. Єрмоленко [7], О. М. Онищенко [9], О. М. Бородіна [10], В. П. Славов [11], І. В. Прокопа [12], К. І. Якуба [13], А. В. Лісовий [14], М. Й. Малік [15], І. В. Гончаренко [16], Л. В. Лисенко [17], В. Ю. Уркевич [18], Л. М. Газуда [20], С. М. Газуда [23] та інші.

Незважаючи на значний науковий доробок, в якому викладено концептуальні основи досліджуваного питання, виникла проблема відсутності єдиного міждисциплінарного визначення категорій «сільський розвиток» та «сільська територія», які можна буде використовувати в подальших дослідженнях для розроблення стратегії щодо диверсифікованого розвитку сільських територій.

Мета статті полягає в узагальненні методичних підходів до сутнісного розуміння поняття «сільський розвиток», системному аналізі та класифікації існуючих визначень «сільський розвиток» та «сільські території», виокремленні відмінностей між сільським розвитком і розвитком сільських територій, сільської місцевості, формулюванні загального міждисциплінарного визначення.

Результати дослідження. В останні роки в Україні активно проводились наукові дослідження щодо проблем сталого розвитку. Але уваги до аспектів сталого розвитку сільського господарства приділялося значно менше, і практично відсутні роботи, присвячені розвитку сільських територій [2, с. 8].

Дедалі частіше термін «сільські території» широко використовується у наукових працях, його ототожнюють із поняттями «сільська місцевість», «сільський регіон», «сільський район», «сільське поселення», «сільський населений пункт», «сільська поселенська мережа» і т.д. Проте термінологічно-понятійна єдність поняття не є чітко сформульованою, оскільки цей термін є предметом дослідження багатьох наук: економіки, екології, географії, соціології та інших, і кожна з них формує свій понятійний апарат.

Наведемо визначення поняття «сільські території» вченими, які досліджували цю проблематику (табл. 1).

Таблиця 1

Сутнісне розуміння поняття «сільські території»

Автори	Об'єкт сільських територій	Зміст поняття
1	2	3
Р. Я. Корінець [3, с. 22]	Багатофункціональна екологічна система	Складна багатофункціональна соціальна, виробнича, екологічна система зі своїм просторово-географічним середовищем, населення якої у переважній більшості займається сільськогосподарським виробництвом. Сільськогосподарське виробництво організоване переважно у межах окремого сільського

1	2	3
		населеного пункту зі своїм представницьким органом місцевого самоврядування (сільською радою). Є просторовою базою для розміщення виробничих та рекреаційних ресурсів, які є необхідними для життєдіяльності та розвитку населення, яке на ній проживає.
П. Т. Саблук [4, с. 4-18]	Мережа поселень	Це історично сформований елемент поселенської мережі, який поєднує організаційну і функціональну сукупності селищ, сіл, хуторів, односімейних та інших жилих утворень. Знаходяться під юрисдикцією сільських (селищних) рад
В. В. Юрчишин [5, с. 7]	Багатофункціональна структура	Є складною і багатофункціональною природно-соціально-економічною і виробничо-господарською структурою. Характеризується сукупністю властивих кожній з них особливостей: площею земельних угідь, чисельністю проживаючих і зайнятих у виробництві чи обслуговуванні людей; обсягами і структурою виробництва, розвитком соціальної і виробничої інфраструктури, формою зайнятості проживаючих на ній та іншими рисами
О. І. Павлов [6, с. 167]	Комплекс економічних, соціальних та екологічних складових	Об'єднують водночас економічну, соціальну та екологічну складові, які поділяються на такі елементи, як населення, поселення, виробничо – господарський комплекс, інфраструктура, землі сільсько-господарського та іншого призначення, природне середовище, властивості яких розкривають їхню сутність і визначають певні функції, що здійснюється не тільки у часі, а й у просторі
О. І. Павлов [8, с. 9]	Утворення з населенням	Гетерогенні, поліфункціональні утворення з населенням як системоутворювальним елементом
М. П. Талавири [2, с. 44]	Адміністративно-територіальна обмежена сукупність сіл	Категорія, яка уособлює на адміністративно-територіальній обмеженій сукупності сіл все те, чим вони наділені, що на них розташоване, функціонує і використовується в інтересах громадян, які є постійними чи наявними мешканцями, а також на благо країни в цілому
В. П. Славов, О. В. Коваленко [11, с. 69]	Регіонально-територіальне утворення	Регіонально-територіальне утворення зі специфічними природно-кліматичними, соціально-економічними умовами, де економічно і екологічно збалансовані та енергетично взаємопов'язані різні ресурси (природні, трудові, матеріальні, енергетичні, інформаційні, фінансові тощо). Мета – створення сукупного суспільного продукту конкретної території та повноцінного життєвого середовища для сучасного і майбутніх поколінь

1	2	3
I. В. Прокопа [12, с. 50–51]	Позначення сільської місцевості конкретних частин країни	Позначення сільської місцевості конкретних частин країни: природно-економічних, адміністративно-територіальних утворень і т.д. Важливим аспектом існування сільських територій є наступне: вони є ресурсною базою для сільського господарства, розвиваються у тісному зв'язку, але кожна своїм шляхом
К. І. Якуба [13, с. 74]	Територіально-просторове розміщення	Територіально-просторове розміщення сукупного ресурсного потенціалу сільських населених пунктів. Під сільськими населеними пунктами розуміють адміністративно-територіальні одиниці незалежно від їх розміру (хутір, село, сільська рада, район і т.д.) з наявним населенням, природно-економічним і соціальним потенціалом та відповідними органами управління соціально-економічним розвитком цих населених пунктів
А. В. Лісовий [14, с. 36]	Народногосподарський комплекс країни	Одна з найважливіших частин народногосподарського комплексу країни, яка включає обжиту місцевість поза територією міст з її умовами та ресурсами, сільським населенням і різноманітними основними фондами на цих територіях
М. Й. Малік [15, с. 53]	Системна сукупність	Це історично сформована в історично визначених межах системна сукупність, яка поєднує в собі організаційно-територіальну (село, район) та територіально-функціональну приналежність (виробництво, переробка, реалізація) сільськогосподарської продукції
І. В. Гончаренко [16, с. 204]	Цілісна система із сукупністю взаємопов'язаних підсистем	Є цілісною системою зі своєю структурою, функціями, зв'язками із зовнішнім середовищем, історією, культурою, умовами життя населення. Структура характеризується великою кількістю взаємопов'язаних підсистем різних типів з локальними цілями, багатоконтурністю управління
Л. В. Лисенко [17, с. 14]	Територіальна одиниця самоуправління	Територіальна одиниця самоуправління, яка діє в рамках закону. Заснована на власному історичному досвіді, традиціях, специфіці господарювання та об'єднує навколо себе територіальну громаду з метою управління суспільним життям, вирішення спільними зусиллями проблем і сприяння розвитку відповідної території
В. Ю. Уркевич [18, с. 25]	Території поза межами міст	Території, які знаходяться поза межами міст та до яких входять як сільські населені пункти, так і переважно зони сільськогосподарського виробництва та сільської забудови

*складено автором

Проаналізувавши наведені вище визначення, можна зробити висновок, що зазначені категорії розглядаються через призму *багатофункціональної екологічної системи, мережі поселень, території, територіальної оди-*

ниці, утворення з населенням, адміністративно-територіальної сукупності сіл і тд. Але важливо при тлумаченні поняття «сільські території» не зводити його винятково до сільськогосподарського виробництва, а розглядати з урахуванням всієї сукупності елементів, притаманних системі «сільська територія».

В умовах посилення впливу світових тенденцій, структурних змін, які характерні для більшості економік світу, реальність розвитку господарського комплексу зумовила перегляд як управлінських, так і наукових позицій щодо ролі сільських територій. Сільські території уже не розглядаються як працересурсна чи сировинна база розвитку агропромислового комплексу. Доведено практикою, що не всі сільські населені пункти орієнтуються винятково на АПК. Зайнятість у сільському господарстві в сучасних умовах не може бути ідентифікатором сільських територій чи сільської місцевості. Відповідно до досвіду європейських країн, за умови ефективної організації розвитку сільськогосподарського виробництва, інноваційних підходів, автоматизації процесів та сучасного управління, досягається максимальна віддача агропромислового комплексу. З кожним роком дедалі більше сільських територій втрачають свої первинні риси, починають переорієнтацію на промислове виробництво, не пов'язане з сільським господарством, та на сферу послуг, стають багатофункціональними. Не можна ототожнювати визначення сільської місцевості з регіонами, у яких переважає сільське господарство, або розглядати сільську територію як поселенську і трудовресурсну базу аграрної сфери. Ці визначення уже не відображають функції та сутнісні ознаки сільських територій.

Цілісну проблему комплексного розвитку сільських територій потрібно пріоритезувати при розгляді аграрної політики, а межі розгляду правового забезпечення статусу сільських територій разом із їх складовими набувають дедалі більшої актуальності. Формування стратегічних напрямів розвитку, визначення інструментів та механізмів досягнення соціально-економічного розвитку сільських територій ускладнюється правовою невизначеністю поняття «сільська територія».

Ідентифікація сільської місцевості та територій повинна враховувати загальноприйняті на міжнародному рівні критерії поділу територій разом з урахуванням специфіки стану та процесів, які є характерними для сільських територій України на сучасному етапі. Управління розвитком сільських територій у нашій державі, в умовах демократизації ринкових відносин та структурних трансформацій, обмежене часовими рамками. Тому важливо адаптувати підходи, враховуючи досвід розвинених країн світу, де досягається мінімізація розриву між рівнями розвитку міських та сільських зон. Ефективна організація агропромислового виробництва в таких країнах дозволяє досягти максимального ефекту за мінімальних затрат факторів виробництва.

Оскільки на законодавчому рівні визначення категорії сільського розвитку не існує, незважаючи на значну кількість різних правових документів, які використовують ці терміни, доцільно здійснити аналіз та узагальнити визначення цього поняття вченими-економістами (табл. 2).

Таблиця 2

**Порівняльна характеристика визначень поняття
«сільський розвиток»**

Автори	Об'єкт сільського розвитку	Зміст поняття
1	2	3
М. П. Тала- вири [2, с.20]	Розвиток аграрного сектору	Розвиток аграрного (агропродовольчого) блоку економіки в інтересах невідкладного припинення системної деградації села, селянства і всього сільсько-го соціуму та сільського способу життя з метою їх збереження, відродження і виведення на рівень розвитку і функціонування, достойний їхнього місця і ролі у зародженні, становленні і збереженні національно-генетичної самобутності України, української нації та українськості у всій їх історичній і суспільній величі
О. М. Оні- щенко, В. В. Юр- чишин [9, с. 4-13]	Сільські те- риторії	Під сільським розвитком розуміють: 1) розвиток села; 2) розвиток сільської місцевості; 3) розвиток сільських територій
		Взаємоузгоджений сільський розвиток як процес, що відбувається у певному середовищі (в межах сільських територій) як його вмістилища
		Категорія, у якій уособлюється системне, чітко спрямоване і реально досяжне майбутнє сільського господарства, села і селянства в інтересах кожного з них, усіх разом і країни в цілому
О. В. Шу- бравська [19]	Сільського- сподарська діяльність	Відтворювальний аспект сільського розвитку, включає у цей процес виробничий і людський потенціали, у його прив'язці до рівня доходів та агроекологічних обмежень сільськогосподарської діяльності
О. І. Пав- лов [8, с. 135]	Сільські те- риторії	Сільський розвиток як об'єктивний процес асоціюється з сільськими територіями як його об'єктом та протиставляється міському розвитку як дихотомічному
О. М. Бо- родіна [10, с. 21]	Сільська міс- цевість	Сільський розвиток – це такий процес, при якому забезпечується гармонійний соціоекономічний прогрес сільської місцевості на основі самоорганізації сільських громад із максимально можливим використанням чинників ендегенного розвитку (місцевих активів) при їх поєднанні із зовнішніми можливостями
Т. Д. Гром'як [10]	Суспільно- економічні відносини	Сільський розвиток трактується як специфічний спосіб реалізації суспільно-економічних відносин, за якого товари і блага, що їх продукує аграрний сектор і сільська економіка, розподіляються між суб'єктами цих відносин з урахуванням інтересів сільського населення з метою кращого забезпечення його добробуту

1	2	3
В. М. Єрмоленко [7, с. 54]	Система заходів	Сталий розвиток сільських територій – це система організаційних, економічних, політичних і правових заходів, спрямованих на забезпечення пропорційних і одночасних, незворотних і стабільних прогресивних змін у виробничій, соціальній і екологічній сферах, які відбуваються пропорційно й одночасно у кожній зі складових сільської території
Р. Я. Корінець [3, с. 31]	Відтворення сільських територій	Процес розширеного відтворення сільських територій, що забезпечує гармонійне зростання економічної, соціальної та екологічної сфери. Причому до економічної складової слід віднести, крім розвитку сільськогосподарських, і розвиток промислових підприємств, що розміщені на сільських територіях, або ж пов'язані з сільськогосподарським виробництвом

*складено автором

Отже, науковці, вчені-економісти трактують термін «сільський розвиток» через *розвиток аграрного сектору, розвиток і відтворення сільських територій, сільської місцевості, сільськогосподарської діяльності та розвиток суспільно-економічних відносин.*

Водночас потрібно розуміти, що розвиток сільських територій є об'єктом управління як аграрної, так і регіональної політики, тим самим відповідний організаційно-економічний механізм управління значно ускладнюється. При відсутності чітко визначеної нормативної бази це неминуче викликає конфлікти інтересів та розподіл повноважень між органами державної влади, місцевим самоврядуванням та сільською громадою, водночас коли нагальні проблеми аграрного сектору та сільських територій залишаються без вирішення [20, с. 139].

У чому сутнісна відмінність між поняттями «сільський розвиток» та «розвиток сільських територій»? Науковці Інституту економіки та прогнозування НАН України О. Бородіна та І. Прокопа вважають, що поняття «розвиток сільських територій» спрямовує увагу на аспекти виробництва та інфраструктури в сільській місцевості, а «сільський розвиток» – на соціальні та економічні аспекти цього процесу, на забезпечення суспільного добробуту. В основі відмінностей між цими двома поняттями лежать вихідні засади концепцій економічного зростання та економічного розвитку. Прогрес сільських територій неможливий без людського чинника, отже, поняття «сільський розвиток» втрачає свою сутність без урахування особливостей та взаємозв'язку з сільським середовищем. Основний акцент слід зробити на тому, що серцевиною цих процесів є сільськогосподарська (аграрна) сфера. Навіть при глобальній тенденції деагратизації сільської економіки певна опосередкована «присутність» сільського господарства є обов'язковою у змісті обох цих понять.

Отже, підсумовуючи наведені визначення, можна зробити висновок, що розвиток сільських територій – це складова багатофункціональної со-

ціально-економічної системи сільського розвитку. Тобто розвиток кожної окремої території є підсистемою сільського розвитку. А сільський розвиток – це проекція соціоекономічної складової суспільного добробуту на агровиробничі та інфраструктурні аспекти розвитку села.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Узагальнення теоретичних основ та методичних підходів дає сутнісне розуміння, що поняття розвитку сільських територій слід розуміти як багатофункціональну просторову соціально-економічну систему. Поки що не існує однозначного визначення категорій «розвитку сільських територій» та «сільського розвитку», оскільки вони є предметом дослідження багатьох наук, і кожна з них формує свій понятійний апарат. Водночас стереотипне розуміння ідентифікації сільських територій як зайнятості у сільському господарстві вже застаріло. Сільські території втратили свої первинні риси, поступово стають багатофункціональними та переорієнтовуються на сферу послуг, виробництво, не пов'язане із сільським господарством.

Майбутні наукові дослідження будуть спрямовані на узагальнення зарубіжного досвіду у визначенні сутності сільського розвитку та розвитку сільських територій/місцевості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Талавири М. П. Розвиток сільських територій на засадах сталості // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія Економіка. Випуск 1(47).Т.2. 2016. С. 146-150.
2. Талавири М. П. Організаційно-економічний механізм державної підтримки розвитку сільських територій: [монографія]. К. : Вид-во НАУ, 2008. 384 с.
3. Корінець Р. Я. Сільський розвиток: посібник для фахівців з аграрного та сільського розвитку територіальних громад. Київ, 2023. 158 с.
4. Саблук П. Т. Реформування соціальної сфери села: організаційно-методичні заходи / за ред. П. Т. Саблука. Київ : ІАЕ УААН, 2000. 475 с.
5. Юрчишин В. В. Сільські території як системоутворюючі фактори розвитку аграрного сектору економіки // Економіка АПК. 2005. № 3. С. 3-7.
6. Павлов О. І. Економічні науки: тенденції просторового розвитку сільських територій України // Вісник ХНАУ імені В.В. Докучаєва. 2013. Вип. 3. С. 165-175.
7. Єрмоленко В. М. Особливості формування категорії «сталий розвиток сільських територій» // Наук. вісник Нац. ун-ту біоресурсів і природокористування України. Серія «Право». 2010. Вип. 156. С. 50-59.
8. Павлов О. І. Сільські території України: історична трансформація парадигми управління: [монографія]. Одеса: Астропринт, 2006. 360 с.
9. Онищенко О. М., Юрчишин В. Сільський розвиток: основи методології та організації // Економіка України. 2006. № 10 (539). С. 413.
10. Бородіна О. М. Теорія, політика та практика сільського розвитку / за ред. д-ра екон. наук, чл.-кор. НАНУ О. М. Бородіної, д-ра наук, чл.-кор. УААН І. В. Прокопи; НАН України; Інст екон. та прогнозув. К., 2010. 376 с.
11. Славов В. П., Коваленко О. В. Економіко-енергетична система сталого розвитку сільських територій // Вісник аграрної науки. 2007. № 9. С. 68–71.

12. Прокопа І. В. Сільські території України: дослідження і регулювання розвитку // Економіка України. 2007. № 6. С. 50–59.
13. Якуба К. І. Трудовий потенціал сільських територій // Вісник аграрної науки. 2007. № 6. С. 72–75.
14. Лісовий А. В. Державне регулювання розвитку сільських територій : [монографія]. К. : Дія, 2007. 400 с.
15. Малік М. Й. До питання сталого розвитку сільських територій // Економіка АПК. – 2008. – № 5. – С. 51–58.
16. Гончаренко І. В. Ретроспектива формування сільських територій регіонів України // Регіональна економіка. 2008. № 3. С. 204–209.
17. Лисенко Л. В. До визначення поняття «сільська територія» // Актуальні проблеми державного управління : збірник наукових праць Одеського регіонального інституту державного управління. Одеса : ОРІДУ НАДУ, 2009. 2 (38). С. 12–15.
18. Уркевич В. Ю. Про категорію «сталий розвиток сільських територій» // Сучасне земельне, аграрне, екологічне та природо ресурсне право: актуальні проблеми теорії та практики: матер. міжнародної науково-практ. конференції (21–22 травня 2010 р., м. Біла Церква). Біла Церква : БНАУ, 2010. С. 24–26.
19. Шубравська О. В. Сталий економічний розвиток: поняття і напрям досліджень // Економіка України. 2005. № 1. С. 36–42.
20. Газуда Л. М. Розвиток сільських територій : монографія / Л. М. Газуда, Н. М. Готько, М. Ю. Лалакулич. Ужгород, 2015. 204 с.
21. Трансформація державного регулювання аграрної сфери і управління розвитком сільських територій / М. А. Лендел, С. М. Газуда, Н. М. Готько // Науковий вісник УжНУ. Серія „Економіка”. Ужгород, 2012. Вип. 35. Ч.1. С. 122–128.
22. Готько Н. М., Польовська В. В. Сутнісні підходи до функціонування сільських територій // Розвиток національної економіки: методологія та практика: матеріали міжнародної науково-практичної інтернет-конференції 15–16 квітня 2014 року. м. Івано-Франківськ. Тернопіль: Крок, 2014. С. 78–80.
23. Газуда С. М. Науково-теоретичні основи сутності сільського розвитку [Електронний ресурс]. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/1152/3/НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНІ%20ОСНОВИ%20СУТНОСТІ%20СІЛЬСЬКОГО%20РОЗВИТКУ.pdf>.

REFERENCES

1. Talavyrya, M. P. (2016). Rozvytok sil's'kykh terytoriy na zasadakh stalosti [Development of rural areas on the basis of sustainability]. *Naukovyy visnyk Uzhhorods'koho universytetu. Seriya Ekonomika. Vypusk - Scientific Bulletin of the Uzhhorod University. Economy series*, 1(47), 146–150 [in Ukrainian].
2. Talavyrya, M. P. (2008). *Orhanizatsiyno-ekonomichnyy mekhanizm derzhavnoyi pidtrymky rozvytku sil's'kykh terytoriy* [Organizational and economic mechanism of state support for the development of rural areas]. K. : Vyd-vo NAU [in Ukrainian].
3. Korinets, R. Y. (2023). *Sil's'ky rozvytok: posibnyk dlya fakhivtsiv z ahrarnoho ta sil's'koho rozvytku terytorial'nykh hromad* [Rural development: a guide for specialists in agrarian and rural development of territorial communities]. Kyiv [in Ukrainian].

4. Sabluka, P. T. (2000), *Reformuvannya sotsial'noyi sfery sela: orhanizatsiyno-metodychni zasady* [Reforming the social sphere of the village: organizational and methodological principles]. Kyiv : IAE UAAN [in Ukrainian].
5. Yurchyshyn, V. V. (2005). Sil's'ki terytoriyi yak systemoutvoryuyuchi faktory rozvytku ahrarynoho sektoru ekonomiky [Rural areas as system-forming factors in the development of the agrarian sector of the economy]. *Ekonomika APK. – Economics of APC*, 3, 3-7 [in Ukrainian].
6. Pavlov, O. I (2013). Ekonomichni nauky: tendentsiyi prostorovoho rozvytku sil's'kykh terytoriy Ukrayiny [Economic sciences: trends of spatial development of rural areas of Ukraine]. *Visnyk KHNAU imeni V.V. Dokuchayeva - Bulletin of V.V. Dokuchaeva*, 3, 165-175 [in Ukrainian].
7. Yermolenko, V. M. (2010). Osoblyvosti formuvannya katehoriyi «stalyy rozvytok sil's'kykh terytoriy» [Features of the formation of the “sustainable development of rural areas” category]. *Nauk. visnyk Nats. un-tu bioresursiv i pryrodokorystuvannya Ukrayiny. Seriya «Pravo» - Nauk. Herald of the National University of Bioresources and Nature Management of Ukraine. “Law” series*, 156, 50-59 [in Ukrainian].
8. Pavlov, O. I. (2006). *Sil's'ki terytoriyi Ukrayiny: istorychna transformatsiya paradyhmy upravlinnya* [Rural territories of Ukraine: historical transformation of the management paradigm]. Odesa: Astroprynt [in Ukrainian].
9. Onyshchenko O. M. Sil's'kyy rozvytok: osnovy metodolohiyi ta orhanizatsiyi [Rural development: basics of methodology and organization] / O. Onyshchenko, V. Yurchyshyn // *Ekonomika Ukrayiny - Economy of Ukraine*, 10 (539), 4-13 [in Ukrainian].
10. Borodina, O. M. (2010). Teoriya, polityka ta praktyka sil's'koho rozvytku [Theory, policy and practice of rural development] Kyiv [in Ukrainian].
11. Slavov, V. P. (2007). Ekonomiko-enerhetychna systema staloho rozvytku sil's'kykh terytoriy [Economic and energy system of sustainable development of rural areas]. *Visnyk ahrarynoyi nauky - Herald of Agrarian Science*, 9, 68–71 13 [in Ukrainian].
12. Prokopa, I. V. (2007). Sil's'ki terytoriyi Ukrayiny: doslidzhennya i rehulyuvannya rozvytku [Rural areas of Ukraine: research and regulation of development]. *Ekonomika Ukrayiny – Economy of Ukraine*, 6, 50–59 [in Ukrainian].
13. Yakuba, K. I. (2007). Trudovyy potentsial sil's'kykh terytoriy [Labor potential of rural areas]. *Visnyk ahrarynoyi nauky - Herald of Agrarian Science*, 6, 72–75 [in Ukrainian].
14. Lisovyy, A. V. (2007). *Derzhavne rehulyuvannya rozvytku sil's'kykh terytoriy* [State regulation of the development of rural areas]. K.: Diya [in Ukrainian]
15. Malik, M. Y. (2008), Do pytannya staloho rozvytku sil's'kykh terytoriy [To the issue of sustainable development of rural areas] *Ekonomika APK - Economy of agro-industrial complex*, 5, 51–58 [in Ukrainian].
16. Honcharenko, I. V. (2008). Retrospektyva formuvannya sil's'kykh terytoriy rehioniv Ukrayiny [Retrospective of the formation of rural areas in the regions of Ukraine]. *Rehional'na ekonomika - Regional economy*, 3, 204 [in Ukrainian].
17. Lysenko, L. V. (2009). Do vyznachennya ponyattya «sil's'ka terytoriya» [To the definition of the concept of «rural territory»]. *Aktual'ni problemy derzhavnogo upravlinnya : zbirnyk naukovykh prats' Odes'koho rehional'noho instytutu derzhavnogo upravlinnya*. Odesa : ORIDU NADU, 2009. 2 (38), 12–15 [in Ukrainian].
18. Urkevych, V. Y. (2010). Pro katehoriyu «stalyy rozvytok sil's'kykh terytoriy» [About the category “sustainable development of rural areas”]. *Suchasne zemel'ne, ahraryne,*

- ekolohichne ta pryrodo resursne pravo: aktual'ni problemy teorii ta praktyky - Modern land, agrarian, environmental and natural resource law: topical problems of theory and practice.* Bila Tserkva : BNAU [in Ukrainian].
19. Shubravs'ka, O. V.(2005), Stalyy ekonomichnyy rozvytok: ponyattya i napryam doslidzhen' [Sustainable economic development: concept and direction of research]. *Ekonomika Ukrainy - Economy of Ukraine*, 1, 36-42 [in Ukrainian].
 20. Hazuda, L. M. (2015), *Rozvytok sil's'kykh terytoriy [Development of rural areas]*. Uzhhorod [in Ukrainian].
 21. Hot'ko, N. M.(2012). Transformatsiya derzhavnoho rehulyuvannya ahrarnoyi sfery i upravlinnya rozvytkom sil's'kykh terytoriy [Transformation of state regulation of the agrarian sphere and management of the development of rural areas]. *Naukovyy visnyk UzhNU Seriya „Ekonomika” - Scientific Bulletin of UzhNU. “Economy” series*, 35, 122-128 [in Ukrainian].
 22. Hot'ko, N. M. (2014). Sutnisni pidkhody do funktsionuvannya sil's'kykh terytoriy [Essential approaches to the functioning of rural areas]. *Rozvytok natsional'noyi ekonomiky: metodolohiya ta praktyka - Development of the national economy: methodology and practice*. Ternopil: Krok [in Ukrainian].
 23. Hazuda, S. M. Naukovoteoretychni osnovy sutnosti sil's'koho rozvytku [Scientific-theoretical foundations of the essence of rural development]. Retrieved from <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/1152/3/NAUKOVO-TEORETYCHNI%20OSNOVY%20SUTNOSTI%20SIL'S'KHOHO%20ROZVYTKU.pdf>. [in Ukrainian].